

Koliko visokogorja in hribovja imamo v Sloveniji?

Do kam segajo Alpe, kje so hribi, kje gričevje?

Besedilo in Fotografije: Ivan Gams

Najprej pogledjmo razliko med obema tipoma reliefa. Terminološki slovarji visokogorje večinoma opredeljujejo kot gorovje, ki obsega več bioklimatskih pasov. Leksikon Cankarjeve založbe (1957), ki sloni na leksikonu Volksbrockhausa in drugih leksikonih iste založbe, definira visokogorje z besedami: »Gorski svet visokih vrhov in grebenov, ki sega nad zgornjo drevesno mejo do večnega snega, v arktičnih področjih nad 1000 m, v srednjih geografskih širinah nad 2000 m, v tropih nad 3000 m nadmorske višine.«

Taka delitev gorovja na visokogorje in sredogorje je potrebna tudi s pokrajinskoekoloških vidikov. Visokogorje zajema nad zgornjo gozdno in drevesno mejo še pas ruševja. Pri nas so ga pastirji v preteklosti večinoma otrebili za pašnik in s tem razširili območje alpskih pašnikov, kjer so poleti pasli tudi vaščani iz alpskih dolin. Pasova ruševja in travnate vegetacije imata zato širši regionalni pomen in predstavljata prav posebno okolje za živi svet. Pašniški, višji goli skalnati pas in ponekod nad njim še snežni pas, ki ponekod sega še v poledenelo (ledeniško) višavje, so s preslojevanjem gorskega prebivalstva izgubili pomen za kmetijstvo, pridobili pa s porastom turizma. Tu je v Sloveniji največ gorskih koč. V takih gorskih skupinah so tudi stene, primerne za plezanje alpinistov. Porast visokogorskega turizma pa po deagrarizaciji prebivalstva ni zavrl dviganja zgornje gozdne meje, ki so jo po mnenju nekaterih gozdnih strokovnjakov (M. Wraberja) pastirji v preteklosti za pašo znižali 200 do 400 metrov, po Enciklopediji Slovenije (3, 1989, str. 336) 100 do 200 metrov.

Gozdna meja

Slovensko visokogorje poleg dolomita in nekarbonatnih kamnin gradi predvsem apnenec, kjer je sten največ in so višine največje. V hladnih oddelkih dva milijona let dolgega pleistocena so močni procesi mehaničnega preperevanja nad dolinskimi ledeniki razgalili skalnato podlago prsti. Zato je razmeroma veliko skalnatega površja tudi pod klimatsko pogojeno zgornjo gozdno mejo. Bioklimatska slojevitost je zato manj povezana, saj ima gozd na močno skalnatih in gruščnatih pobočjih značaj drevesnih sestojev ali drevja sploh ni. Geografi, ki so se največ ukvarjali z višino zgornje gozdne meje (spodnja pomeni stik gozda z obdelovalnimi zemljišči), tako vijugasto mejo imenujejo orografska gozdna meja. Nekaj drugega je potencialna gozdna meja. Pomeni višino, do katere bi gozd, če ne bi bilo drugih ovir, še lahko rasel.

Večina dosedanjih raziskovalcev se je pri določevanju gozdne meje oprla na najvišje gozdne sestoje v okolici. Prvi, R. Marek, je na začetku 20. stoletja izohile, to je črte enake višine gozdne meje, na karti v okviru avstrijskih Alp prikazal tudi v slovenskem visokogorju. Marekovo karto je ponatisnil Anton Melik v svoji geografski monografiji Slovenija iz leta 1935. Po njej je gozdna meja najnižja v zgornjem Posočju, na nadmorski višini 1400 metrov. Proti severu se dviguje in krajevno na severni strani Triglavskega pogorja dosega 1900 metrov. V Karavankah se zvišuje proti vzhodu in je do 1800 metrov visoka na Peci in v Grintovcih. Na jugoslovanskih specialkah je gozd že marsikje presegel to višino. A. Melik je za objavo v drugi Sloveniji (1963, str. 277) dal izdelati novo

Južno pobočje Olševe (1929 m). Pred drugo svetovno vojno je segal gozd le do sivih strmin v apnencu in melišč. Ob zahodnem koncu svetlega (sivega) pasu je na višini okoli 1700 metrov videti pod Obel kamnom (1911 m) vhod v Potočko zijalko. Na fotografiji iz leta 2001 segajo nekatere zaplate drevja in ruševja (po domače cretja) že do vrha grebena. Da živinorejcem pozimi prav pride listnata krma za živino, govori vejnik, ki stoji pri cerkvi sv. Duha v Podolševi. V gostem iglastem gozdu na zložnem skrnavem zemljišču med kmetijami in goro je malo listavcev.

skico. Podobna je stari, le da se izohile v zgornjem Posočju začenjajo 200 metrov višje, na višini 1600 metrov, in v vzhodnem visokogorju izohilo 1800 metrov zamenja izohila 1900 metrov. V novejšem času je Franc Lovrenčak (Geografija Slovenije, 1998, str. 199) našel najnižjo termično gozdno mejo na Golakih pri 1450 metrih (tu je dejansko vetrovna meja) in na Notranjskem Snežniku pri 1600 metrih, razlika od Melika pa je predvsem v tem, da Peco in Raduho oklepa izohila 1900 metrov in da je meja 1600 metrov odmaknjena od Pohorja do Uršlje gore. Termično mejo pojmuje kot višino, do katere gozdu rast omogočajo temperature, v Alpah domnevno malo nad julijsko izotermo 10 °C.

Sredogorje

Tam, kjer tudi najvišje vzpetine porašča gozd, je po začetni opredelitvi sredogorje. Mnogi pa zanj uporabljajo ime hribovje. V regionalni geo-

grafiji smo na ozemlju, ki pripada alpskemu gorskemu sistemu, vse do devetdesetih let 20. stoletja ločili dve slovenski makroregiji, alpsko visokogorje ali skrajšano Alpe in Predalpsko hribovje. Nekateri pri tem še vedno vztrajamo.

Ali imenovati vzpetine med visokogorjem in gričevjem sredogorje ali hribovje in kako ločiti goro od hriba, so v slovenski javnosti mnenja različna. To spoznamo tudi ob prebiranju člankov o pomenu ljudske besede gora v preteklih Planinskih vestnikih. Vtis je, da so gore razsežnejše vzpetine in reliefno manj razčlenjene z dolinami in grapami. Takih vzpetin, ki jih domačini imenujejo gora, je največ na vodoprepustnem, apneniškem ali dolomitnem ozemlju. Spomnimo se imen Uršlja, Limbarska, Mala in Velika Ribniška, Goteniška in Poljanska gora pa tudi Gorjancev. Primerov, kjer je nastalo ime gora po stari cerkvi s križevim potom ali po vinogradih, tu ne kaže naštevati. Kjer je na osamljenih hribih mnogo cerkva, jih domačini imenujejo gora tudi, če so vzpetine nižje (Šmarna, Šmarjetna, Križna gora itn.). Nekdaj so jih množično obiskovali verniki, zdaj pa predvsem gorniki, motiv pa je bil predvsem lep razgled z vrha. To dokazuje množični obisk Dončke gore, Boča, gore Oljke, Trške gore itn. Razgled v veliki meri priteguje gornike tudi na Šentjošt, Kum, Lisco, Slivnico, Vremščico, Slavnik in druge razgledne hribe. Žal mnogi izgubljajo sloves dobrega razgledišča, ker jih je prerasel gozd. Ni več razgleda s pohorskih vrhov Kremžarjev vrh (1164 m) in Veliki vrh (1344 m), na Paškem Kozjaku s Sv. Jošta (1063 m). V okolici Ljubljane je omejen razgled z Ahaca (748 m), Kureščka (826 m) in Toškega čela, na Dolenjskem z Grmade (887 m) na Mali gori, na Kočevskem s Stojne; s Planinske gore se ne razgledujemo več po notranjskih kraških poljih, brez razgleda po Krasu je ostal Fajtji hrib (433 m). In še bi lahko naštevali. Vse resničnejša postaja vrstica iz popularne pesmi o lepotah Slovenije »kjer gozdovi skrivajo obzorja«. Čudim se, da si gorniška organizacija ne prizadeva bolj za ohranitev razgleda, če ne drugače, s postavitvijo razglednega stolpa. »Bezljajnje« po hribih samo zaradi štipiljk v knjižici in ponašanja z njimi pred znanci je lastnost človeka brez umske razgledanosti in brez odnosa do naše zemlje.

Zaraščanje vrhov

Zadnji dve desetletji se na opuščeni pašni-kih gozd hitro razrašča do prvotnih višin zaradi nadpovprečnega sončnega obsevanja tudi na nekaterih gorah, ki jih nekateri prištevajo k visokogorju. Še pred pol stoletja smo se med potjo po transversali vrh Smrekovškega hrbta razgledovali na obe strani, na koroško na severu in štajersko na jugu. Zdaj, ko je gozd porasel opuščene vrhnje pašnike, lahko razgled uživamo le še ponekod in mlade smrekice na severni strani najvišje vzpetine Komna (1684 m) so že skoraj dosegle

Vrh Uršlje gore. Po opustitvi paše so nad dvigajočo se zgornjo mejo sklenjenega smrekovega gozda pognale redke smrečice mimo cerkve sv. Uršule do žične ograje okoli televizijskega oddajnika (1699 m). Kot da bi gozd poslal izvidnike, ki naj ugotovijo pogoje za njegovo uspevanje. Na severni strani, kjer je za pašo prestrmo, pa je drevesna meja dosegla vrh že pred slabim stoletjem. (foto 1999)

sam vrh. Tako je tudi malo pod vrhom Uršlje gore (glej fotografijo). Razen na najvišjem vrhu, Govci (1929 m), je gozd na severnem pobočju Olševe že dosegel sam greben. Če se podnebje ne bo ohladilo, bodo tudi smreke na jugozahodnem pobočju Raduhe kmalu dosegle vrh. V obeh zadnjih primerih pa na južnem pobočju gozd veliko počasneje napreduje (glej fotografijo Olševe). To se zdi čudno, saj je deležno več sonca. Mogoče je v ozadju poleti presuha zemlja. Ta razlog se

ponuja tudi v primeru Breginjskega ali Stolovega hrbta. Po upadu planinskega pašništva je na njem gozd na severni strani večinoma že dosegel vrh hrbta. V fosilni krnici severno pod Stolom (1673 m) vzbuja strnjena zgornja meja bukovega gozda videz klimatske meje. Toda po njegovem severnem pobočju so v zadnjih desetletjih zrasle mlade smrekice že do višine človeka in silijo vse višje. Ker je podobno tudi na Notranjskem Snežniku (in na Blegošu, glej fotografijo!), se vprašamo, ali smreke pred posegom človeka niso sestavljale gozda ob gozdni meji tudi na primorski strani, kjer smo odsotnost vrhnjega smrekovega pasu pripisovali sredozemskemu podnebjju. Zapisano je ime Notranjski Snežnik, da ga ne bi zamenjali z Goteniškim Snežnikom (1289 m), ki je ime snežnik lahko dobil v času, ko mu vrha še ni prerasel gozd. Da gozdni požar na kateremkoli pobočju leze navzgor in navadno prileze na vrh, so dobro vedeli zlasti v dobi požigalništva, ko so gozd odstranjevali za pašo.

Ali imamo celo manj visokogorja?

Po definiciji, da je za visokogorje nujno prese-ganje zgornje gozdne meje, nam že več kot stoletno zaraščanje vrhov in slemen (grebenov) zmanjšuje visokogorsko ozemlje. Ob tem spoznanju se lahko vrnemo k vprašanju, zapisanemu v naslovu članka: kolikito visokogorja (še) imamo?

Univerzitetni učbenik Osnove pokrajinske ekologije (FF, 1986, str. 160) pravi, da zavzema visokogorje 11,1 % ozemlja (to je 2250 km²) in Predalpsko hribovje 20,2 % ali 4095 km². Toda ta delež je izračunan kot seštevek površine visokogorskih oziroma predalpskih hribovskih pokrajin, te pa so omejene po pokrajinskoekoloških vidikih. V resnici je v okviru visokogorja precej sredogorja in v okviru nekaterih predalpskih hribov precej gričevja, v gričevnatih in kraško-dinarskih regijah pa ni malo hribov. Ker v našem visokogorju krajevno nižana orografska gozdna meja precej znižuje povprečno višino zgornje gozdne meje, ni prevelik greh, če jo poenostavimo z izohipso 1600 metrov. Nad njo je v 18,5 % površja vsega visokogorja, kar je 225 km². Med tradicionalnimi visokogorskimi pokrajinami (Juljskimi, Kamniško-Savinjskimi Alpami in Karavankami) je ta delež zelo

različen in tak je tudi med njihovimi sestavnimi deli. V Posoških Julijskih Alpah znaša 31,9 %, največ v Julijskih Alpah v porečju Save, 35,7 %, v Mežiško-Savinjskih Alpah pa le 1,2 %. Osrednje karbonatne Karavanke so visokogorske le med Kepo (2139 m) in Raduho s sredogorskim presledkom med Košuto in Olševo. Severne apneniške Alpe na avstrijskem Koroškem so visokogorske le v območju Obirja, v Sloveniji še Pece in Uršlje, Južne apneniške Karavanke pa na Storžiču (nekateri ga štejejo med Kamniške Alpe). Nekarbonatna pasova vzdolž perijadranskega šiva in slemen na dolino Begunjsčice – Drago in Podolševo pa sta v celoti sredogorska. Po knjigi Geografija Slovenije (1998, str. 26) zavzema visokogorje 8,6 % in Predalpsko hribovje 31,4 % Slovenije, a so gozdnate planote vzhodnih Julijcev združene z drugimi po Sloveniji v enoto »visoke planote«, ki zavzema 12,0 % dežele.

Po knjigi Slovenija, pokrajine in ljudje (1998, str. 31) zavzemajo alpska visokogorja 15,1 % in alpska hribovja 23,0 %. Od kod razlike? Avtorji različno razmejujejo visokogorske in hribovske pokrajine. To bomo poskušali nakazati na primeru barvne karte v Planinskem vestniku št. 12 za december 2001, na strani 519. Na njej sega alpsko vi-

Isto severno pobočje Blegoša leta 2001. Bukov gozd bo kmalu dosegel višino stavbe, vidne na obeh fotografijah, na novejši med dvema smrekama v ospredju. Smreka tudi tu osvaja pas nad mejo listnatega gozda. Na Blegošu poleti še pasejo, a manjšo čredo. Kljub temu v ozadju gozd neprekinjeno leze proti vrhu.

Severna stran Blegoša (1582 m) pred štirimi desetletji. Na pobočju je bukov gozd pri napredovanju v »bojni coni«, tako pravijo fitogeografi razmeram na zgornji gozdni meji, zastal precej pod opuščenim kolovozom, ki po pašniku vodi do osamljene stavbe.

sokogorje v Karavankah na vzhodu do Pake. Na njegovem vzhodnem koncu pa je med Slovenjgraško in Velenjsko kotlino hribovje z najvišjim Molakovim vrhom (1182 m), obdano na obeh bokih z gričevjem iz terciarnih kamnin. Visokogorske Kamniško-Savinjske Alpe obsegajo na karti v Planinskem vestniku še Zgornjo Savinjsko dolino, kjer je v resnici visokogorsko samo Solčavsko, vzpetine na njenem ostalem obrobju, Rogatec (1557 m), Menina (1508 m), Dobrovlje (1077 m) in Golte (1563 m), pa so gozdnate do vrha. Anton Melik je v knjigi Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino Črnjansko in Solčavsko obdelal skupno z Mežiško oziroma Zgornjo Savinjsko dolino, ker je dal prednost prometni povezavi. Za S. Ilešiča (Pogledi na geografijo, 1979) je Zgornja Savinjska dolina del Predalpskega hribovja. Dijaki gimnazij se iz geografskega učbenika Geografske značilnosti Slovenije od leta 1983 dalje učijo, da spada Spodnja Savinjska dolina nižje od Luč k Predalpskemu hribovju. Podobno kot v Planinskem vestniku št. 12/2001 pripada Zgornja Savinjska dolina visokogorskim Kamniško-Savinjskim Alpam tudi v knjigi Slovenija, pokrajine in ljudje (1998). Tako razšir-

jena ima v tabeli okoli 19 % površja med 300 in 600 metri nadmorske višine, nad 1600 metri pa 6,5 %. V že omenjeni knjigi Geografija Slovenije ima regija, deljena na Kamniške in Mežiško-Savinjske Alpe, brez sredogorske pokrajine ob zgornji Savinji 12 % površja nad 1600 metri.

Žal ne zvemo, po katerih vidikih so avtorji karte v Planinskem vestniku razmejevali alpsko visokogorje od alpskega hribovja. Morda so k visokogorju dodali še okolico, od koder gonijo živino na poletno pašo »v planine«, in upoštevali tudi obliko naselitve, drugače pojmujejo pokrajino ali pa so upoštevali še druge vidike. Morda so tudi zato dodelili Julijskim Alpam hribovje južno in jugozahodno od Breginjskega podolja in Soške doline nižje od Kobarida. Tod, kjer zunaj Matajurja vrhovi ne dosežejo 1200 metrov, je robni del Tolminsko-Beneškoslovenskega hribovja in delitev po državni meji je enako (ne)upravičena kot pri Karavankah.

Iz povedanega lahko zaključimo, da je obseg visokogorja v Sloveniji še sporen, nesporno pa je

majhen. Toda to ni ovira za gornike, ki želijo z vrha videti domačo pokrajino. S Slivnice in Slavnika se oči pasejo po petsto metrov nižji okolici, z Ljubnika po dobrih šesto metrov nižjem Sorškem polju, z Boča po šeststo metrov nižjem gričevju, z Lisce in s Kuma po 750 oziroma 950 metrov nižji dolini Save. To ni mnogo manj kot z visokogorskega vrha, ki se dviga nad okoliško visoko planoto. In tudi obiskovalcev teh gora ni mnogo manj kot v visokogorju. Škoda, da gorniške organizacije ne skrbijo bolj za poti na vrh. V tem pogledu je pot od planinske kočice na Donačko goro prijetna izjema. Razmeroma majhen izdelek za izboljšavo poti bi pomenil velik prispevek k domačemu turizmu in krepitvi telesne kondicije. ●

DuMo®

Kako se obleči na trekingih in popotovanjih? Iz našega proizvodnega programa lahko izberete perilo, jopiče, hlače, kape, rokavice ... iz materiala ▲ POLARTEC, ki omogoča neovirano gibanje, greje in varuje pred vremenskimi neprilikami.

ŠPORT IN PROSTI ČAS d.o.o.

Ig 313, tel. (01) 286 28 33,

WWW.dumo.si

info@dumo.si

Naše artikle lahko dobite v trgovinah:

ANNAPURNA (Ljubljana, Krakovski nasip 10), PROKOLO ŠPORT Kamnik, KEJŽAR ŠPORT Kranjska gora, ALP SPORT Novo mesto, BOGO ŠPORT Trbovlje, ALPIN SPORT Bohinj, TERRA Maribor, Planinsko društvo Ljubljana Matica.

Posebne ugodnosti za klube in društva.

Organizacija trekingov v Afriko, Azijo, Južno Ameriko in po evropskih štiritisočakih.